

İslâm Hukukunda At ile İlgili Hükümler ve Bazı Güncel Meseleler

Mustafa BORAN

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assoc. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty of Theology
Çanakkale / TÜRKİYE

mustafa.boran@comu.edu.tr | orcid.org/0000-0002-0440-6919

Öz

At, tarih boyunca binek, yük taşıma vasıtası ve bir savaş aracı olarak çok büyük görevler yapmıştır. Öyle ki âyet-i kerîme ve hadîs-i şeriflerde kendisinden övgüyle söz edilmiştir. Atın sosyal ve beşerî hayattaki rolü, onun fıkıh kaynaklarında çeşitli yönlerden incelenen bir konu olmasına sebep olmuştur. Fakihler tahâret bölümünde atın artığının hükmünü, zekât bölümünde atın zekâtını, helâl ve haram bahislerinde atın etinin ve sütünün hükmünü, siyer bölümünde atın ganimetten hissesini ve at yarışlarının hükmünü incelemişlerdir. Fıkhî kaynaklarda at ile ilgili hükümler, fakihlerin her birinde fazlaca ihtilaf ettiği meselelerdir. Buna rağmen tespit edebildiğimiz kadarıyla sözünü ettiğimiz konularda kapsayıcı bilimsel Türkçe akademik bir çalışma yapılmamıştır. Araştırma bu yönden literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Araştırmada at ile ilgili hükümler İslâm hukukuna göre incelenmiştir. Mezheplerin temel metinleri, şerhler ve modern dönemde yazılan Türkçe eserler çalışmanın temel kaynaklarıdır. Araştırmada önce atın artığının ve zekâtının hükmü ele alınmış, sonra eti ve sütü, ardından ganimetteki payı ve at yarışlarının hükmüne yer verilmiştir. En son olarak da günümüzde at ile ilgili hususlara temas edilmiştir. Asırlar boyunca insana faydalı olan at, motorlu vasıtaların yaygınlaşmasıyla kullanımı yok denecek kadar azalmıştır. Günümüzde at; binek ve yük taşımak için nadiren kullanılırken daha çok yarışlarda kullanılmaktadır. At hakkında en

Geliş/Received: 16.08.2025 | **Kabul/Accepted:** 25.12.2025 | **Yayın/Published:** 30.12.2025

Atf/Citation: Boran, Mustafa. “İslâm Hukukunda At ile İlgili Hükümler ve Bazı Güncel Meseleler”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 46 (Aralık 2025), 563-588./Boran, Mustafa. “Provisions Concerning Horses in Islamic Law and Some Contemporary Issues”. *Journal of Islamic Law Studies* 46 (December 2025), 563-588.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1766710>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Mustafa BORAN | CC BY-NC-ND 4.0 International

fazla tartışılan güncel konu, bazı gıdalarda hile olarak at eti bulunmasıdır. Bunun sebebi ülkemizde atın kasaplık hayvan sayılmaması, atın kesiminin ve etinin satımının yasak olmasıdır. At sütünden imal edilen kıymız da hükmü tartışılan konulardandır. Bu çalışmada at ile alakalı fıkhıdaki hükümler ele alınmıştır. Güncel konular da tartışılmıştır. Bu çalışma analiz yöntemi ile yapılmıştır. Fıkıh kaynaklarında farklı bölümlerde ele alınan at ile ilgili hükümlerin topluca verilmesi hedeflenmiştir. Konu İslâm hukukunda at ve onunla ilgili hükümlerle sınırlıdır. At ile ilgili hükümlerin genelde güncelliğini koruduğu, savaş aleti olarak ganimetten pay alması gibi bazı hususların uygulanamadığı müşahede edilmiştir. Diğer hayvanlar hakkında da müstakil çalışma yapılmasının faydalı olacağı görülmüştür. At gibi bir tek hayvan hakkında bu kadar çok değerlendirmenin olması fıkıh kaynaklarının zenginliğini ve genişliğini göstermiştir. Bu makalenin fıkıh alanında benzer çalışma yapacaklara faydalı olacağı kanaati hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Hüküm, Helâl, Haram, At.

Provisions Concerning Horses in Islamic Law and Some Contemporary Issues

Abstract

Throughout history, the horse has performed great tasks as a passenger, a means of transporting cargo and as a means of warfare. So much so that he has been praised in verses of the noble Qur'an and hadiths. The role of the horse in social and human life has caused it to be a subject that has been studied from various aspects in fiqh sources. The Faqih scholars have examined the provision of horse residue in the taharet section, the horse's zakat in the zakat section, the provision of horse meat and milk in the halal and haram bets, the horse's share of the loot in the siyar section and the provision of horse races. The provisions related to the horse in the Fiqh sources are the issues that the faqihs dispute a lot in each of them. Despite this, as far as we can determine, no inclusive scientific Turkish academic study has been conducted on the issues we are talking about. The research fills an important gap in the literature in this respect. In the research, the provisions related to horse were examined according to Islamic law. Concise and textual interpretations of the denominations and Turkish works written in the modern period are the main sources of the study. In the research, first the provision of horse's surplus and zakat was considered, then its meat and milk, then its share in the loot and the provision of horse races were included. Finally, today, issues related to the horse have been contacted. The horse, which has been useful to man for centuries, has been reduced to almost nothing by the spread of motor vehicles. Today, the horse is rarely used for transporting passengers and cargo, while it is mostly used in races. The most discussed current issue about the horse is the presence of horsemeat in some foods as a cheat. The reason for this is that the horse is not considered a butchery

animal, the slaughter of the horse and the sale of its meat are prohibited. Our kimiz, which is made from horse milk, is also one of the issues whose judgment is discussed. In this study, the provisions in the fiqh related mostly to the horse were discussed. Current issues have also been discussed. This study was conducted using an analytical approach. The aim was to compile the provisions concerning horses, which are addressed in different sections of the sources of Islamic jurisprudence. The subject is limited to horses and related provisions in Islamic law. It has been observed that provisions concerning horses generally remain relevant today, while some issues, such as their share of spoils as means of warfare, are no longer relevant. It has also been noted that independent studies on other animals would be beneficial. The fact that there are so many evaluations concerning a single animal such as the horse shows the richness and breadth of the sources of Islamic jurisprudence. It is believed that this article will be useful for those who will undertake similar work in the field of Islamic jurisprudence.

Keywords: Islamic Law, Judgment, Halal, Haram, Horse.

Giriş

İslâm hukuku beşerî hayatın bütün alanına müdahale edip düzene koymuştur. İnsanlar için büyük öneme sahip olan hayvanlarla ilgili fikhî hükümlerde de bu durum görülmektedir. Bunlardan birisi de tarih boyunca insan hayatında önemli bir yer tutan attır. Kur'ân-ı Kerîmde at ile ilgili bazı âyet-i kerîmeler mevcuttur. Onlardan birisi düşmana karşı savaşta kullanmak için at hazır etmekten bahsetmektedir.¹ Bunun günümüze yansıyan anlamı ise “en uygun, caydırıcı ve savaş gerektiğinde en etkili olan silahlar ile diğer araç gereçler, askerî eğitim, savunma ve savaş stratejisi gibi savunma ve zafer için gerekli olan her türlü askerî güç ve imkânlar” hazırlanması olduğu söylenebilir.² Âdiyât sûresinde düşman üzerine hücum eden atlardan bahsedilmekte, atlara yemin edilmektedir.³ Savaşın en önemli aracı olan atları ihsan edenin Allah Teâlâ olduğu vurgulanarak atlara yemin ile başlanmıştır.⁴ Yine âyet-i kerîmelerde atların, katırların, eşeklerin binilmesi ve ziynet olması için yaratıldığı⁵ haber verilmektedir. Burada at, katır ve eşek beraber zikredilmiştir. Bu hayvanların binek olarak ve yük taşımada ortak oldukları anlaşılmaktadır. Atın katır ve merkeple beraber zikredilmesi ileride açıklanacağı üzere bazı müçtehitlere göre etinin hükmü hakkında da etkili olmuştur. Çoğunluk

¹ el-Enfâl 8/60.

² Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 2/702-703.

³ Âdiyât 100/1-5.

⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5/672.

⁵ en-Nahl 16/8.

ise burada Allah'ın (c.c.) ihsan ettiği nimetleri haber vermesiyle ilgili olduğunu ifade etmiştir.⁶

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) atı övmüşlerdir. Nitekim hâdis-i şerîflerinde; “Kıyamete kadar atların alınada hayır vardır.”⁷ “Bereket atların alınlarındadır.”⁸ buyurarak at yetiştirmenin ne kadar önemli olduğunu haber vermişlerdir. Buna bağlı olarak Allah Resûlü (s.a.v.) kendileri de birçok ata sahip olmuştur ki rivayete göre bunların sayısı on dokuz kadar ulaşmıştır. Her birinin isimleri ve özellikleri kaynaklarda açıklanmıştır.⁹

Atı ilk defa evcilleştiren, ata binen, atlı çoban kültürünü geliştiren, atlı sporları yaygınlaştıran ve askeri maksatla kullanan milletin Türkler olduğu ifade edilmiştir. At, Türklerin siyasi, dini, iktisadi ve kültür alanında çok önemli rol oynamıştır. Türkler sürüler halinde yetiştirdikleri atları kullanmışlar, kesip etini yemişler, sütünden yararlanmışlar, kurban etmişler ve başka ülkelere ihraç ederek kazanç sağlamışlardır.¹⁰ Türklerde at, hayatın bir parçası olmuş, onsu hayat düşünülmemiştir. Uygurlarda at ile ilgili birçok atasözü oluşmuştur. “At yiğidin kanadı”, “At dokuz yaşında, yiğit otuz yaşında yetişkin olur.”, “Atın başına vuracağına atanın başına vur.”, “At ölür yayla kalır, yiğit ölür adı kalır” gibi sözler bunlardan bazılarıdır.¹¹ İslâm tarihinde de atın önemi büyüktür. İslâm dininin İspanya’dan Hindistan’a kadar yayılmasında, Anadolu’nun fethedilmesinde, Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nin kurulmasında atlı birliklerin büyük etkisi olmuştur. At, Müslüman askerin ayrılmaz bir parçası olmuştur.¹² Araplar da ata değer vermiş, ata sahip olmak üstünlük ve zenginlik alameti sayılmıştır. Bunun için Necid bölgesi atları ıslah etmek ve at ticareti yapmak için kullanılmıştır. İslam’ın ilk yıllarında -ekonomik sebeplerle olsa gerek- attan yararlanma fazla olmasa da ilerleyen zamanda İslâm ordularında atın kullanılması yaygınlaşmış, fetihlerde atın etkisi büyük olmuştur. Binlerle ifade edilen süvari birlikleri kurulmuş, atın ithaline izin verilirken ihracı

⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/379-380.

⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Cihâd”, 43, “Menâkib”, 28; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-şâhîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Zekât”, 25.

⁸ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Hayl”, 6.

⁹ Ercan Cengiz, “Hz. Muhammed’in Atları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sonbahar 28* (2021), 570-575.

¹⁰ İlhami Durmuş, “Türk Kültür Çevresinde At”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (Haziran 2021), 1-12; Mustafa Bıyıklı, “Türklerde At Kültürü ve Türk Mitolojisinde Atın Yeri ve Önemi”, *International Congress on Afro - Eurasian Research V* (Lefkoşe TRNC 19-22 April 2019), 404-405.

¹¹ Sevgi Dal, “Uygurların “At” Konulu Atasözleri”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 14 (2019), 102.103.

¹² Yusuf Halaçoğlu, “At”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/28.

yasaklanmıştır.¹³ Bedir Savaşı'nda Müslümanlar, yalnızca 2 ata sahipken Peygamber Efendimizin (s.a.v.) teşvikiyle atların sayısı zamanla çoğalmaya devam etmiştir. Hayber Gazası'nda 200, Mekke'nin Fethi'nde 900, Tebük Gazvesi'nde 10.000 sayısına ulaşmıştır. Müslümanların atlarının çoğalmasında savaşlarda ganimet olarak alınan atların etkisi de olmuştur.¹⁴

Bu çalışmada atla ilgili fikhî hükümler ele alınacaktır. Fıkıhta at hakkındaki hüküm ve içtihatlar kadar çok ve farklı içtihat bulunan hayvan yok denebilir. Atın etinin hükmü hakkında helâl, tenzihen mekruh, tahrimen mekruh, haram gibi helâllikten haramlığa çok farklı görüşler vardır. Bu hükümlerin ve sebeplerinin incelenmesi gerekmektedir. Atın zekâtının olup olmadığı, zekâtı verilirse nasıl, ne kadar verileceği konusunda da farklı hükümler vardır. Erkek ve dişi veya karışık olması zekâta etki etmektedir. Ticaret için olup olmaması zekâtında önem arz etmektedir. At bu yönüyle de diğer hayvanlardan ayrılmaktadır.

Eti helâl olan hayvanların sütü helâl, eti haram olan hayvanların sütü de haramdır. Atın eti hakkında farklı hükümler olmakla beraber, sütü hakkında hükümler etinden farklılık arz etmektedir. Atın sütünden elde edilen kıymız da ihtilafı bir konudur. Atın artığı, at yarışları, ganimet taksiminde atın durumu gibi at hakkındaki farklı konular da ele alınması gereken hususlardır.

Fıkıh kitaplarında tahâret bölümlerinde atın artığı ile ilgili hükümler, zekât bölümünde atın zekâtı ile ilgili hükümler, kerâhiye ve istihsân bölümlerinde at etinin ve sütünün helâllığı konusunda hükümler mevcuttur. Araştırmanın kaynaklarından bazılarında da görüleceği üzere atın tarihteki yeri, evcilleştirilmesi, yetiştirilmesi, hastalıkları gibi farklı alanlarda yapılmış güncel çalışmalar vardır. Ancak atın fikhî boyutu ile ilgili fazla çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu konuda Sabri Erturhan'ın "At etinin fikhî boyutu"¹⁵ isimli, mezheplerin at eti hakkındaki hükümlerini ve delillerini genişçe ele alan makalesi görülmektedir. Ancak bu çalışma sadece atın eti ile ilgilidir.

At ili ilgili Filistin'in Nablus kentinde Nimer Omar Ahmad Sfouy tarafından 2016 yılında tamamlanan "Ahkâmü'l-Hayl fi'ş-şerîati'l-İslâmiyye" isimli yüksek lisans tezi mevcuttur. Bu tezde at ile ilgili kapsamlı bilgiler verilmiştir. Atın tarihi, isimleri, türleri, yetiştirilmesi, alım satımı ele alınmıştır. Kitap ve Sünnette at ile ilgili deliller zikredilmiştir. At yarışlarının hükmü genişçe değerlendirilmiştir. Atın zekâtına ait hükümler tartışılmıştır. At etinin, sütünün, idrar ve dışkısının hükümleri incelenmiştir.

¹³ Halaçoğlu, "At", 4/28.

¹⁴ Cengiz, "Hz. Muhammed'in Atları", 570-569.

¹⁵ Sabri Erturhan, "Fikhî Açından At Eti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2007), 143-160.

Hayvanlara, dolayısıyla ata iyi muamele edilmesi konusu işlenmiştir.¹⁶ Adı geçen eser tez olması itibarıyla hacim ve kapsam olarak makaleden daha geniştir. At hakkındaki mezheplerin görüşlerini daha kapsamlı ele almıştır. Yazar, bölüm sonlarında tercihlerde bulunmuştur. Ancak tezin büyük bir kısmı fıkıh alanının dışındadır. Mezkûr tezde at ile ilgili güncel meselelere temas edilmemiştir. Bu çalışmada ise güncel meselelere de temas edilmektedir.

Bu çalışmada, atın artığı ve idrarı, etinin ve sütünün hükmü, at ile eşekten meydana gelen katırın hükmü, zekâtı, at yarışları, evcil ve yabani at, atın ganimetten payı, kurban edilmesi ve günümüzde at gibi başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır. Makalenin, İslâm hukuku literatürüne katkı sağlayacağı, bir boşluk dolduracağı düşünülmektedir. Bu sahada araştırma yapacaklara faydalı olması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada analiz yöntemi kullanılmıştır. Konu ile ilgili âyet-i kerîmelere, hadîs-i şeriflere ve dört mezhebin fıkıh kaynaklarına müracaat edilmiştir. Bunların yanında konu hakkındaki güncel çalışmalara temas edilmiştir. Konu at ve onunla ilgili hükümlerle sınırlıdır. Fıkıh kitaplarında farklı bölümlerde dağılmış olarak bulunan at ile ilgili meseleler topluca verilmeye çalışılmıştır.

1. Atın Artığı ve İdrarı Hakkındaki Hükümler

Fıkıh kitaplarımızda artıklar bahsinde diğer hayvanların artıklarının yanında atın artığı da ele alınmıştır. Serahsî'nin (ö. 483/1090 [?]) beyanına göre Zâhiru'r-rivâyede atın artığının temiz olduğu ifade edilmiştir. Ancak Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819), (Ebû Hanîfe'den rivayetle) atın etinin yenilmesinin mekruh olduğu gibi artığının da mekruh olduğunu nakletmiştir. Zâhiru'r-rivâyede atın artığının eşek ve katırda olduğu gibi, kaçınılması mümkün olmayan durum (umum belva) sebebiyle, etine göre hüküm yönünden daha hafif olduğu belirtilmiştir. Buna göre atın etindeki mekruhluk, salyasında bulunmaz. Çünkü eşek ve katır eti haram olduğu halde teri temiz sayılmıştır. Eşek ve katırın artığı ise şüpheli görülmüştür. Şüphenin temizliği noktasında olduğu, kesin olan şeyin şüphe ile ortadan kalkmayacağı ifade edilmiştir.¹⁷

Tahtâvî de (ö. 1231/1816) atın artığının kerahetsiz olarak sahih kavle göre ittifaqla temiz olduğunu söylemektedir. Atın artığının temiz olmasında erkeği ile dişisi arasında fark görülmemiştir. İmameyne göre atın eti zaten helal olduğu için artığı da temiz

¹⁶ Nimer Omar Ahmad Sfoury, *Ahkâmü'l-hayl fi'ş-şeriatü'l-İslâmiyye* (Nablus: El Vatanî El Necah Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1-214.

¹⁷ Serahsî Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl (483/1091), *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/51; İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz (1252/18836), *Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar* (Beyrut: Dâru lhyâ'i-t-türasi'l-Arabî, 1987), 5/193.

sayılmıştır. Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre ise atın salyası etinden meydana gelmektedir. Atın etinin mekruhluğu ise cihat aleti olduğu için mükerrem olmasından dolayıdır.¹⁸ Atın artığı konusunda Hanefî mezhebinde İmameyn temiz olduğunu söylemiştir. İmam Ebû Hanîfe'den eti gibi mekruh olduğu, merkep gibi şüpheli olduğu, temiz olduğu gibi farklı rivayetler olsa da temiz olduğu içtihadı sahih görülmüştür.¹⁹

Şâfiî mezhebinde domuz ve köpeğin dışında eti yenen ve yenmeyen hayvanların artığı temiz sayılmıştır. Atın artığı Şâfiî mezhebinde temiz olup bu suyu içmek ve bu su ile abdest almak caiz görülmüştür. Bu suyu kullanmakta bir kerahet görülmemiştir.²⁰

Hanbelî mezhebinde bir hayvanın artığının temiz veya necis olmasının hükmünün o hayvanın derisinin, tüyünün, salyasının, göz yaşının hükmü ile aynı olduğu ifade edilmiştir. Çünkü hayvanın artığı salyasının ve cisminin temasıyla etkilenmektedir. Dolayısıyla hayvan temiz ise artığı temiz, necis ise artığı necis olacaktır.²¹ Hanbelî mezhebinde atın artığı temiz sayılmıştır. Onlara göre eti yenen hayvanların ihtilafsız olarak artığı temizdir. Hanbelî mezhebine göre katır ve evcil eşeğin artığı şüpheli sayılmıştır. Bu konuda iki rivayetten birisi temiz olduğu yönündedir.²²

Mâlikî mezhebinde at, merkep ve katırın artığı ile abdest almakta bir beis görülmemiştir. Atların, katırların ve merkeplerin binmek için ve zinet olarak yarattığını haber veren âyet-i kerîme'ye²³ dikkat çekilmiştir.²⁴ Serahsî'ye göre atın idrarı diğer eti yenen hayvanların idrarı gibidir. Yani hafif necasettir.²⁵ Mevsilî de atın idrarının eti yenen hayvanlar ve balığın kanı gibi hafif necaset olduğunu söylemiştir. Mevsilî, İmam Muhammed'in (ö. 189/805) atın idrarını temiz saydığını, diğer iki imamın ise atın

¹⁸ Tahtâvî Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî et-Tahtâvî (ö. 1231/1816), *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh* (İstanbul: Eda Neşriyat, 1991), 22-23.

¹⁹ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1995), 1/121.

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820), *el-Üm* (El-Mensûra: Dâru'l-vefâ, 2001), 2/21-24; Mehmet Keskin, *Şafîî Fıkhı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı 2018), 1/120.

²¹ İbn Kudâme Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 620/1223), *el-Muğnî* (Riyad: Dâru Alemlî Kütüb, 3. Baskı 1997), 1/73.

²² İbn Kudâme Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed, *el-Kâfi* (b.y: Hecr yayınevi, ts.), 1/27-28.

²³ en- Nahl 16/8.

²⁴ Sahnûn Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Mısır: Matbaatü'-saâde, 1323), 1/5-6.

²⁵ Serahsî, *Mebûsât*, 11/234.

idrarrının eti yenmeyen hayvanlar gibi necis saydığını, buradaki çelişkiden dolayı hafif necaset sayılmasının uygun olacağını ifade etmektedir.²⁶

Mâlikî mezhebinde atın idrarı eti yenen hayvanların idrarı sınıfına dahil edilmiştir. Katır ve merkebin yanında sayılmıştır. Dolayısıyla atın idrarı necis sayılmış, bu-
laşan elbisenin yıkanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁷

Atın artığının hükmünde pek bir ihtilaf gözükmemektedir. Atın artığı genelde diğer eti yenen hayvanların artığı gibi temiz sayılmıştır. İdrarı da bazı fakihlere göre eti yenen hayvanların idrarı gibi hafif necaset olarak görülmüştür. Bazı fakihler ise eti yenmeyen katır ve merkebin sınıfına dâhil etmiş, necis saymıştır. Burada Hanefî mezhebinde atın cihat aleti olması sebebiyle mükerrer bir varlık sayılması dikkat çekmektedir.

2. At Etinin Hükmü Hakkındaki Görüşler

At etinin hükmü hakkında çok fazla ihtilaf vardır. Kara hayvanlarında Hanefî mezhebi fakihleri arasında en belirgin ihtilafın attâ olduğu söylenebilir. At etinin hükmü hakkında helâllikten haramlığa kadar farklı içtihatlar vardır. Helâl, tenzihen mekruh, tahrîmen mekruh, haram görüşünü dile getiren fakihler olmuştur. Ulemanın ihtilaf etmesinin temel nedeni, bu konudaki rivayetlerin farklılığıdır.

Ebû Hanîfe at etinin hükmünün mekruh olduğunu söylemiştir. Bu mekruhluktan anlaşılının tenzihen mekruh olduğu rivayet edilmektedir. Çünkü Ebû Hanîfe “Bazı âlimler at eti yemeye izin veriyor ama onu yemek bana hoş gelmiyor.” şeklinde söylemiştir. Bu mekruhluktan tahrîmen mekruhluk da anlaşılmıştır. Zira Ebû Yûsuf (ö. 182/798) kendisine bir şeye mekruh dedikleri zaman bundan kastedilenin ne olduğunu sorulduğunda Ebû Hanîfe'nin tahrîmen mekruhu kastettiğini söylemiştir. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise at etini yemek helâl sayılmıştır.²⁸ Kâsânî de Ebû Hanîfe'nin at etini mekruh saymasının bazılarına göre tenzîhî, bazılarına göre tahrîmî olarak anlaşıldığını ancak tahrîmî sayılmasının evla olduğunu söylemektedir. Ebû Hanîfe, at etinin hükmü hakkında rivayet olunan hadîs-i şeriflerde, sahâbe arasında ve selef alimlerinin görüşlerinde ihtilaf olduğu için ihtiyaten haramlık değil, mekruhluk hükmünü benimsemiştir.²⁹

²⁶ Mevsîlî Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (İstanbul: Pamuk Yayınları, 1989), 34.

²⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 1/19-20.

²⁸ Serahsî, *Mebûsât*, 11/234.

²⁹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâ'î'u's-sanâ'î' fi tertîbî's-şerâ'î'* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1997), 6/187-191.

At eti yemeyi caiz görenler buna dair birtakım deliller ileri sürmüştür. Atın artığı olan su, kayıtsız temiz sayılmıştır. Atın idrarı, eti yenen hayvanların idrarı ile aynı hükme tabidir. At eti çarşıda satılmakta (o günün şartlarında) -günümüzde ülkemizde at eti çarşıda satılmamaktadır, hatta satılması yasaktır- kimse buna bir şey dememektedir. At etinin yasaklandığı zamanlar olmuştur ancak yenilmesi caiz olmadığından değil, sahâbenin elinde at az olup savaşlarda ona çok ihtiyaç olduğu içindir.³⁰

Ebû Hanîfe'nin en mühim delillerinden birisi “*Atları, katırları ve eşekleri binmeniz için ve ziynet olsunlar diye yarattı. Allah (c.c.) şimdi bilemeyeceğiniz daha nice binekler yarattır.*”³¹ âyet-i kerîmesidir. Bu âyet-i kerîmede at, katır ve eşeğin insanların binmesi için ve bir de ziynet, süs olarak yaratıldığı bildirilmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre eğer bu hayvanların etlerinin yenilmesi helâl olsaydı o da zikredilirdi. Etin yenilmesi binek ve süs olmaktan daha büyük bir nimettir. Daha büyük nimet varken bunun haber verilmeyip daha aşağısının haber verilmesi düşünülemez. Nasıl ki âyet-i kerîmelerde sığır ve deve gibi hayvanların etinin helâl olduğu bildirilmiştir.³² At hakkında böyle bir bildirim yoktur.³³

Diğer yandan Ebû Hanîfe'ye göre âyet-i kerimelerde at *en'âm* denilen eti helâl olan yumuşak huylu hayvanlar olan deve, sığır gibi hayvanlarla beraber zikredilmemiştir. Eti helâl olmayan *en'âm* sınıfına girmeyen eşek ve katır ile beraber zikredilmiştir. Bu durum at etinin hükmü için delil olarak sayılabilir. Nitekim İbn Abbas (r.a.) at etinin mekruh olduğunu söylerken delil olarak buna dayanmıştır.³⁴

İmam Ebu Hanîfe'nin at etini yemeyi mekruh görmesinde, at etini yasaklayan bazı rivayetlerin bulunmasının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Hâlid b. Velîd'den (r.a.) gelen bir rivayette Peygamber Efendimizin (s.a.v.) at, katır ve eşek etini yemeyi yasakladığı³⁵ haber verilmektedir. Mikdâm b. Ma'dikerib'den (r.a.) gelen bir rivayette de Allah Resûlü “At, katır ve eşek etleri size haramdır.”³⁶ buyurmuştur. Helâl kılıcı delil ile yasaklayıcı delil bulunduğu zaman yasaklayıcı delil tercih edilir. At etinin mubah olduğu şeklindeki rivayetler yasaklanmadan önce gelen rivayetlerdir. Aynı zamanda atın

³⁰ Serahsî, *Mabsût*, 11/234.

³¹ en-Nahl 16/8.

³² el-Mü'min 40/79.

³³ Serahsî, *Mabsût*, 11/234.

³⁴ Serahsî, *Mabsût*, 11/234; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 6/187

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Zebâih”, 14; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Et'ime”, 26.

³⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), 4/89; Nesâî, “Sayd ve Zebâih”, 30.

yavrusu olan katırın etinin helâl olmaması, atın etinin helâl olmamasını gerektirir. Çünkü yavru, annenin parçasıdır. Yavrunun hükmü anneyi de kapsar. Diğer yönden at; katır ve eşeğe benzer. Bu hayvanların üçü de tek tırnaklıdır. Deve ve sığır ise çift tırnaklıdır.³⁷

At etinin yenilmesinin mekruh görülmesinin diğer bir sebebi, insan gibi değerli/mükerrerrem olmasıdır. İnsan ve atın her ikisinin birbirine benzer yönleri vardır. Her ikisi de düşmana karşı mücadele eder. Savaş sonunda her ikisine de ganimetten bir pay verilir. Bundan dolayıdır ki atın içtiği suyun artığı temiz sayılmış; idrarı, eti yenen hayvanların idrarı hükmünde görülmüştür.³⁸ İmam Ebû Hanîfe'nin vefatından üç gün önce at etinin hürmeti görüşünden rücu ettiği, fetvanın da bu yönde olduğu da söylenmiştir.³⁹

Şâfiî mezhebinde at, eti yenen hayvanlardan sayılmıştır. Buna delil olarak Resullullah (s.a.v.) Efendimizin Câbir (r.a.) tarafından rivayet olunan Hayber Gazası'nda evcil eşek etinin yenmesinden nehyettiği, at etinin yenilmesine ise ruhsat verdiği haber gösterilmiştir.⁴⁰ İmam Ebû Hanîfe'nin atın, katır ve merkep ile beraber zikredildiği, en'âm'dan sayılmadığı görüşüne bu ayet-i kerimenin Mekke-i Mükerrerrem'de nazil olduğu, katır ve merkebin Hayber Gazası'nda hicretin yedinci yılında yasaklandığı cevabı verilmiştir. Nahl sûresinin 8. âyetinden ne Allah Resûlünün (s.a.v.) ne de sahâbenin haramlık hükmü anlamadıklarını söylemişlerdir. İlgili âyet-i kerîmede at, eşek ve katırın binek ve ziyet olarak verildiğinin bildirilmesi, onların çoğunlukla faydalanılan yönüne işaret etmektedir, demişlerdir. Böylece Şâfiîler at etini yasaklayıcı bir delil olmadığından en'âm denilen koyun, keçi, sığır ve deve gibi helâl olarak görmüşlerdir.⁴¹

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) atın her türlüşününün Arap atı olsun acem atı olsun etinin yenilmesinin mubah olduğunu söylemiştir. Başta İmam Şâfiî (ö. 204/820) olmak üzere at etini helâl görenleri saymış, Said b. Cübeyr'in at etinden daha güzel et yemediğini söylediğine dikkat çekmiştir. İmam Ebû Hanîfe'nin at etini haram gördüğünü, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) mekruh gördüğünü ve delillerini zikretmiştir. Hanefî ve Şâfiî mezhebinin de dayandığı delilleri sıraladıktan sonra kendisinin Câbir (r.a.) hadisini ve Hz. Esmâ'nın (r.a.) Medine-i Münevvere'de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında

³⁷ Serahsî, *Mebisât*, 11/234.

³⁸ Serahsî, *Mebisât*, 11/235.

³⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/193.

⁴⁰ Buhârî, "Zebâih ve Sayd", 27.

⁴¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1997) 4/400-401; Halil Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali* (İstanbul: İlim Yayınları, 1988), 491; Keskin, *Şâfiî Fıkhı*, 2/32-33.

at kesip yediklerine dair rivayetlerini tercih ettiğini, atın temiz ve güzel bir hayvan olduğunu, diğer eti yenen hayvanlar gibi etinin yeneceğini, haram kılınan hayvanlarda olan azı dışının ve pençesinin olmadığını söylemiştir.⁴²

At eti hakkında Mâlikî mezhebinde de haram, mekruh ve mubah olduğu şeklinde üç farklı hüküm görülmektedir. Burada diğer mezheplerin dayandığı deliller ele alınmaktadır. Bir görüşe göre İmam Mâlik'in at etini haram saydığı zikredilmektedir. Burada İmam Mâlik ile beraber İmam Ebû Hanîfe ve bir grup fakihin at etine haram hükmü verdikleri ifade edilmektedir. İbn Rüşd (ö. 595/1198), at konusunda delillerin çelişmesinden dolayı mekruh hükmünün verilebileceğini, Câbir (r.a.) hadîsine göre ise at etinin helâl sayılması gerektiğini söylemektedir.⁴³

Fakihlerin çoğunluğu at etinin yenilmesine helâl derken İmam Ebû Hanîfe mekruh saymış, İmam Mâlikten de bir görüşe göre haram olduğu hükmü ifade edilmiştir. Fıkıh kaynaklarında mezhebin kendi hükmü ve delilleri zikredildiği gibi diğer farklı içtihadı olan mezhebin görüşleri ve delilleri değerlendirilmiştir. Böylece at hakkında fıkıh eserlerinde zengin bir literatür oluştuğu görülmüştür. Ebû Hanîfe'nin mekruh ifadesinden tenzihî mekruhu anlayanlar olduğu gibi tahrîmî mekruhu anlayanlar da olmuştur. Bazı fakihlerin Ebû Hanîfe'nin at etini haram saydığını söylemesi dikkat çekmektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu, at eti hakkındaki fetvasında, at eti hakkında mezheplerin ve müçtehitlerin mubah, mekruh, haram gibi delillerini zikrettikten sonra at etinin haram veya mekruh sayılmasında atın askeri ve sivil hizmetlerde büyük rol oynamasına dikkat çekmiştir. Günümüzde atın bu rolünün daraldığı, Anadolu coğrafyasında at etine mesafeli yaklaşımın devam ettiği⁴⁴ şeklinde cevap vermiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu, at etinin hükmü hakkında açık bir tercihte bulunmamıştır.

Neticede bu kadar fazla değerlendirmenin olması, at etinin diğer eti yenen hayvanlar gibi ihtilafsız olarak helâl olmadığını göstermektedir. At etinin helâllğine ve haramlığına hamledilebilecek delillerin bulunması hükümlerde farklılığa sebep olmaktadır. Burada ihtiyat ilkesi gereği at etinin hükmünü inceleyen Sabri Erturhan'ın da dediği gibi⁴⁵ en azından tenzihen mekruhluk taşıdığı söylenebilir. Gerçekten Ebû Hanîfe'nin bakış tarzıyla atın en'âm denilen koyun, keçi, sığır deve cinsinden olmayıp eşek, katır ile beraber zikredilmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla atın helâl olan en'âm denilen

⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/324-325.

⁴³ İbn Rüşd Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (b.y: Dâru'l-marife, 6. Baskı, 1982), 1/469-470.

⁴⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 529.

⁴⁵ Erturhan, "Fıkhi Açından At Eti", 160.

koyun, keçi, sığır, deve cinsi ile haram sayılan eşek ve katır arasında kaldığı helâl ile haram arasındaki hükmün mekruhluk olduğu ifade edilebilir. Çoğu müçtehidin helâl saymasından dolayı at etini yiyenler de hoş karşılanabilir.

At etinin tüketim maksatlı üretim ve yetiştirilmesi günümüzde ülkemizde yapılmamaktadır. Dünya genelinde de yaygın değildir. At eti tüketimi Türk Cumhuriyetlerinde yaygındır. Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan at etinin çokça tüketildiği ülkelerdir. Türkmenistan, at bakanlığı olan bir ülkedir.

Diğer yönden et tüketimi, yaşanan ülkenin kanun ve kurallarına bağlıdır. Üretici ve tüketiciler bu kanunlara uymak zorundadır. Fıkhi hükümler her zaman geçerli olmakla beraber kanun ve yönetmelikler zamana göre değişebilir. Nitekim ileride açıklanacağı üzere at eti, ülkemizde daha önce kasaplık et sayılırken⁴⁶ daha sonra buradan çıkarılmıştır.⁴⁷ Artık yeni kanuna uymak icap edecektir. Aksi hareket cezalanmayı gerektirebilecektir.

3. At Sütünün ve Kırmızın Hükmü Hakkındaki Görüşler

Burada atın eti yanında sütü ve ondan yapılan kırmızın hükmünü ele almak uygun olacaktır. Çünkü atın eti hakkında değişik görüşler olduğu gibi sütü ve sütünden imal edilen içecek olan kırmız hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır.

3.1. At Sütünün Fıkhi Hükmü

Memeli hayvanlara yavrularını beslemek için süt ihsan edilmiştir. Hayvanların sütleri öncelikle yavruları içindir. Ancak helâl olan süt ve süt ürünlerinden istifade etmek için izin verilmiştir. Genel olarak eti helâl olan hayvanların sütü helâl, eti helâl olmayan hayvanların sütleri de helâl değildir. Atın eti hakkında ihtilaf olmakla beraber sütünde pek ihtilaf görülmemektedir. Atın sütünün helâl olduğu bu helâlliğin icmâ ile sabit olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸ Yalnız Hasan b. Ziyâd İmam Ebû Hanîfe'den atın sütünün mekruh olduğunu rivayet etmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Türk Gıda Kodeksi Mekanik Olarak Ayrılmış Kırmızı Et Tebliği, *Resmî Gazete* 26602 (3 Ağustos 2007), Tebliğ No: 2007/35, md. 4/3.

⁴⁷ Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları ve Et Ürünleri Tebliği, *Resmî Gazete* 30670 (29 Ocak 2019), Tebliğ No: 2018/52, md. 4/b.

⁴⁸ Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî*, 23.

⁴⁹ Serahsî, *Mebûsât*, 11/234.

At etinin mekruhluğunun bir sebebi savaş aleti olmasıdır. Atların kesilmesi savaş aletinin azalmasına sebebiyet verecektir. Atın sütünün kullanılmasında böyle bir tehlike ortaya çıkmamaktadır. Bu durum at sütünün mubah olmasını gerekli kılacaktır.⁵⁰

Atın sütünün helâllığı konusunda icmâ olması önemli bir delil sayılır. At etini helâl gören müçtehitlere göre sütü de zaten helâl olacaktır. At etinin mekruh görülmesinin bir sebebi insan gibi mükerrem bir varlık sayılıp savaşlarda büyük yarar sağlaması olduğu ifade edilmiştir. Atın sütünün tüketilmesinde bu sakınca bulunmamaktadır. Günümüzde at savaş aleti olarak da pek kullanılmadığı için sütünün helâllığının tercih edilmesinin uygun olacağı söylenebilir.

3.2. At Sütünden Yapılan Kımızın Hükümü

Kımız dişi at olan kısrağın sütünden yapılan helâllik durumu tartışılan bir içecektir. Kımız, alkollü bir içecek olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Kımız, kısrağın sütünün malyalanmasıyla imal edilen, hafif alkollü ve ekşi bir tada sahip olan daha çok Türk içkisi olarak bilinen bir içecek olarak tanımlanmaktadır. Enerji kazanmak, şifa elde etmek ve eğlence maksatlarıyla tüketilebilmektedir. Kımızın alkol yüzdesi, kefirde fazladır. Orta Asya'daki Türkler kımızı, düğün, eğlence ve ayinlerde içmektedir.⁵²

Kımız daha çok Doğu Türkistan'da Kafkas Türkleri tarafından imal edilip tüketilmektedir. Kımızın ülkemizde üretimi çok az olup daha ziyade evlerde imal edilmektedir. Ülkemizde bazı kımız çiftlikleri kurulmuş olup buralarda içilebilmektedir. İnternet ortamında satışı da yapılmaktadır.⁵³ Kımız tatlı, orta sert ve sert olmak üzere üç çeşit olarak üretilmektedir. Bu çeşitlilik kımızdaki alkol oranına göre zayıf, orta ve kuvvetli olarak isimlendirilmektedir. Tatlı kımızda alkol oranı %1, orta sert olanda %1,1-1.5 ve sert olanda alkol oranı %1,6-3,0 arasında değişmektedir. Kımız fazla içildiğinde sarhoş edebilmektedir.⁵⁴

Hanefî fakihleri, kımız sarhoşluk verici duruma geldiği zaman içilmesinin caiz olmayacağını söylemektedir. Bazı Hanefî fakihleri kımızın normal şartlarda mubah olduğunu söylerken çoğunluk tahrimen mekruh olduğunu söylemiştir.⁵⁵ Kımızın tüketildiği ülkelerden gelen kimseler ve ülkemizde üretenlerle yaptığımız görüşmelerde kımızın

⁵⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/194.

⁵¹ Âdem Elgün, "Alkollü içkiler ve gıdalarda alkol", 1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, ed. Fatih Gültekin (Ankara: www.helalvesaglikli.org, 2011), 140.

⁵² Âdem Elgün, "Alkollü içkiler ve Gıdalarda Alkol", *TSE Standart Dergisi Helal Gıda* (Ankara: Korza Yayıncılık 2013), 99.

⁵³ Kımız Çiftliği, "Alaş Kımız Çiftliği" (Erişim 07 Şubat 2025).

⁵⁴ Harun Şimşek, *Alkol İçeren yiyecek ve içecekler* (İstanbul: Lemi Yayınları, 2012), 110.

⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/293-294.

önceleri içki olarak üretilip eğlenme maksatlı tüketildiğini, günümüzde bu şekilde olmadığını, çünkü birçok alkollü içki olduğu için kımızın bu maksatla üretilip tüketilmediğini, buna ihtiyaç da olmadığını söylemektedirler. Şimdilerde kımızın daha çok şifa amacıyla üretilip taze olarak normal içecek gibi tüketildiğini, uzun süre beklemediği için alkol oluşmadığını izah etmektedirler.

Fermente süt ürünleri tebliğinde kımız alkollü içkiler grubunda sayılmış, kımız için en az alkol muhtevası %0,5 olarak verilmiştir.⁵⁶ Kımız besleyici, bağışıklık sitemini kuvvetlendirici, kansızlığı giderici, mide ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelme gibi faydalı özellikleri olsa da helâl gıda açısından güvenilir olmamaktadır.⁵⁷

Sonuç olarak anlayabildiğimiz kadarıyla kımız; alkollü içkiler sınıfında sayılması, sarhoşluk verici özelliği olması, içerisinde etil alkol oluşması, eğlence maksadıyla tüketilebilmesi gibi sebeplerle güvenilir olmayan, en azından şüpheli sayılan bir içecektir. Ancak taze kımız sütünden yapılıp uzun süre beklemeden ve eğlence maksadı olmadan tüketilmesinde helâllik açısından bir problem olmadığı söylenebilir. Kımızın bu şartlarda taze olarak tüketilmesinin uygun olabileceği, bekledikçe alkol oranının artacağı unutulmamalıdır.

4. At ile Merkepten Meydana Gelen Katır Hakkındaki Görüşler

Katır, erkek eşekle kısrağın (dişi at) veya aygırla (erkek at) dişi eşeğin birleşmesinden doğan kısır olan hayvana verilen isimdir.⁵⁸ Katır, eşekten doğduğu zaman annesine tabi olarak eşek helâl olmayınca o da helâl olmayacaktır. Hanefî mezhebine göre atın yavrusu olan katır da yenilmez.⁵⁹ Katır, attan doğduğu zaman babası eti yenmeyen bir hayvan olduğu için eti yenmeyecektir. Katırın artığının hükmü de eşeğin artığının hükmü gibidir.⁶⁰ Bilindiği gibi eşek ve katırın artığı olan sudan başka bir su bulunmadığı zaman bu su meşkül/şüpheli sayılmakta hem teyemmüm yapmak hem de o su ile abdest almak gerekmektedir.⁶¹

Etinin helallliği konusunda ihtilaf bulunmayan yabani erkek eşek ile evcil dişi eşeğin birleşmesinden meydana gelen yavru da annesine tabi olarak helâl görülmemiştir.⁶² Buna göre erkek at olan aygır ile yabani dişi eşeğin birleşmesinden meydana gelen katırın hükmü ne olacaktır? Annesi helâl bir hayvan olduğu için helâl mi sayılacaktır?

⁵⁶ Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, *Resmî Gazete* 27143 (16 Şubat 2009), Tebliğ No: 2009/25.

⁵⁷ Mustafa Boran, *Yiyecek ve İçeceklerimizde Helal Haram Ölçüleri* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 314-315.

⁵⁸ *Büyük Türk Sözlüğü* (İstanbul: Hayat Yayınları, ts), "Katır", 682.

⁵⁹ Serahsî, *Mebûât*, 11/234.

⁶⁰ Serahsî, *Mebûât*, 1/51.

⁶¹ Serahsî, *Mebûât*, 1/116.

⁶² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 720.

Yoksa babasına tabi olarak atın hükmünü mü alacaktır? Katır olduğu için, katır da yasaklandığına göre haram mı sayılacaktır? Görebildiğimiz kadarıyla Şafî mezhebinde yabani eşek ile attan meydana gelen yavrunun ve at ile inekten meydana gelen yavrunun etinin ittifakla helâl olduğu ifade edilmiştir.⁶³

Katırın eti Hayber Gazvesinde eşeğin eti ile beraber haram kılınmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) katır ve eşek eti yemekten sakındırmış, bunu yasaklamıştır. Katır ve eşeğin etinin haram olduğunu bildirmiştir.⁶⁴

Görüldüğü gibi at ile evcil eşeğin birleşmesinden meydana gelen katırın eti her halükârda helâl değildir. At ister katırın babası, isterse anası olsun durum fark etmemektedir. Ancak yabani eşek ile attan meydana gelen yavru helâl görülebilir. Anası ve babası at olan, kısrak ve aygırdan meydana gelen tayın hükmü ise atın hükmüne tabi olacaktır.

5. Atın Zekâtı Hakkındaki Görüşler

Fıkıh kitaplarında atın zekâtı konusunda ayrı bap açılmıştır. Atın zekâtı; diğer zekâtlık hayvanlara nazaran daha az bulunması, hakkında ihtilafın çok olması, atlarda nisap sahiplerinin az olması gibi sebeplerden dolayı genelde deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanların zekatından sonra ele alınmıştır.⁶⁵ Gerçekten de atın eti hakkında ihtilaflar fazla olduğu gibi zekâtı hakkında da ihtilafların fazla olduğu görülmektedir.

Öncelikle, atlarda zekâtın vacip olması için savaş için kullanılmamaları gerekmektedir. Eğer atlar savaş için besleniyorsa bunlarda zekât icmâ ile gerekmemektedir. Diğer bir kriter de atların erkekli ve dişili olarak bulunmasıdır. Çünkü erkekli dişili olduğu zaman atların üremesi gerçekleşecektir. Sadece erkek veya sadece dişi olduğunda üreme meydana gelmeyecektir. Bu iki şart diğer hayvanlarda zekât şartı olarak bulunmamakta, yalnızca atlarda bulunmaktadır. Yine atlar için sâime ve üzerinden bir sene geçme (havl) şartı aranmaktadır. Hayvanların sadece, yavruları olduğunda zekât gerekmediği gibi atların da yalnızca, yavruları olduğu zaman zekât gerekmeyecektir.⁶⁶

İmâm Âzam Ebû Hanîfe'ye göre atlar erkekli dişili bulunup, senenin yarısından fazlasını otlayarak geçirir ve sahipliğin üzerinden bir yıl geçerse zekâta tabi olurlar. Bu durumda atların sahibi isterse her at için bir dinar verir. İsterse atların bedelini hesaplayıp iki yüz dirhemde beş dirhem verir. Yani kırkta bir, yüzde iki buçuk şeklinde verir.

⁶³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/402.

⁶⁴ İbn Mâce, "Zebâih", 14; Ebû Dâvûd, "Et'ime", 26.

⁶⁵ Haddâd, *Cevhere*, 1/153.

⁶⁶ Haddâd, *Cevhere*, 1/153.

Sadece erkeklerden veya sadece dişilerden zekât vermek gerekmez. Çünkü onların çoğalmasa erkekli dişili olmasına bağlıdır.⁶⁷

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise atlar ne şekilde olursa olsun zekâta tabi değildir. Kâdîhan fetvalarında tercih edilen görüşün imameynin görüşü olduğunu söylemiştir. İmam Serahsî ise İmam Ebû Hanîfe'nin görüşünü tercih etmiştir.⁶⁸

Atlarda nisap bir görüşe göre beş, diğer bir görüşe göre üçtür. Atlar erkekli ve dişili olarak bu görüşlere göre nisaba ulaştıkları zaman kıymetinin kırkta biri zekât olarak verilir. Yük taşıyan, aslı ihtiyaç için çalıştırılan, sâime olmayan atlarda zekât gerekmez.⁶⁹

İmam Şâfiî, İmameyn gibi atların zekâta tabi olmadığını söylemiştir. Şâfiî mezhebinde at ticaret maksadıyla bulundurulmadığı müddetçe zekâta tabi olmaz.⁷⁰ Buna delil olarak da Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Müslümanın atından ve kölesinden dolayı zekât ile yükümlü olmadığını rivayeti gösterilmiştir.⁷¹

Hanbelî mezhebinde attan zekât verilmeyeceği görüşü benimsenmiştir. Tek başına erkeğinden veya dişisinden zekât gerekmezince merkep gibi ikisi bir araya gelince de zekât gerekmeyeceği ifade edilmiştir. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) yukarıda geçen kişinin atından ve kölesinden zekât verilmesinin gerekmeyeceği rivayeti delil olarak gösterilmiştir.⁷²

Attan zekât verilir verilmeyeceği konusunda mezhepler arasında da hatta mezhep içerisinde bile farklı içtihatların mevcut olduğu görülmektedir. Bazı fakihler atlardan hangi surette olursa olsun zekât gerekmeyeceğini söylemiştir. Attan zekât verilmesinin farz olması için erkekli dişili olması, ticaret için olması gibi kriterler aranmıştır. Atlar savaş için olduğunda, yalnız erkek veya yalnız dişileri olduğunda zekât verilmesinin gerekmeyeceği ifade edilmiştir. Diğer hayvanlarda olduğu gibi atların senenin yarısından fazlasının otlayarak geçirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Burada Ebû Hanîfe'nin ihtiyatlı görüşünün tercih edilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Şartlar oluştuğunda atlardan değeri hesaplanarak kırkta bir, yüzde iki buçuk şeklinde zekât verilmesi tercih edilebilir. Zira ticaret için olan atların -özellikle yarış atları- ekonomik değerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Zekât fakirin hakkı olduğu için verilmesi tarafının tercih edilmesi

⁶⁷ Haddâd, *Cevhere*, 1/153.

⁶⁸ Serahsî, *Mebisât*, 2/188-189; Haddâd, *Cevhere*, 1/153-154.

⁶⁹ Molla Hüsrev Mevlânâ el-Kâdî Muhammed b. Ferâmûz, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerh-i Gururî'l-Ahkâm* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1979), 1/177-178.

⁷⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/548; Haddâd, *Cevhere*, 1/153; Mehmet Keskin, *Şafiî Fikhi*, 1/556.

⁷¹ Buhârî, "Zekât", 45; Müslim, "Zekât", 2; İbn Mâce, "Zekât", 15.

⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/66.

daha münasip olarak görülebilir. Günümüzde milyon dolarlarla alınıp satılan atlardan değerinin kırkta bir oranında zekât verilmesi uygun olacaktır. Nitekim at ile ilgili tez hazırlayan Nimer Omar da ticaret için olan atlardan zekât verilmesi görüşünü tercih etmektedir.⁷³

6. At Yarışları Caiz midir?

At yarışlarının çok eski tarihlerden beri yapıldığı bilinmektedir. İslam öncesinde Türkler ata bindikleri gibi at yarışları da düzenlemiştir. Bayram, düğün, şölen, çocukların doğumu vesilesi ile at yarışları yapılmıştır. İlkbahar ve sonbaharda mevsimin uygun olduğu aylarda at yarışları tertip etmek Türklerin en eski geleneklerinden birisi olmuştur. Türkler at yarışlarında ödüller koymuşlar, yarış sonunda bu ödüller yağmalanmıştır.⁷⁴

İslâm'ın gelişiyle Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ve ashâbının Medine-i Münevvere döneminde at sahibi oldukları ve at yarışları düzenledikleri, at yarışlarını düzenlemek için Hz. Ali'yi vazifelendirdikleri rivayet edilmektedir.⁷⁵ Bu yarışlara Allah Resûlü (s.a.v.) kendisi de atlarıyla zaman zaman katılmış ve kazananlara ödüller verilmiştir.⁷⁶ Allah Resûlü (s.a.v.) at hakkında "Atlar üç kısımdır; Rahman için olan atlar, insan için olan atlar ve şeytan için olan atlar. Rahman'ın atları Allah (c.c.) yolunda (cihat etmek üzere) alınan ve üzerindeyken Allah'ın (c.c.) düşmanlarının öldürüldüğü atlardır. İnsanın atı, çoğaltmak ve yük taşıdığı attır. Şeytanın atı ise üzerine kumar ve bahis oynanan attır" buyrulmuştur.⁷⁷

Fikhî açıdan at yarışları ortaya bir ödül konulmadan yapıldığında ittifakla caiz görülmektedir. Ortaya bir ödül konulduğunda bunu devlet başkanı veya onun temsilcisi ödediğinde bu şekildeki at yarışları yine caiz görülmüştür. Çünkü atlar cihat aleti olup savaşa hazır bulundurulmaları gerekir. Cihattan sorumlu olan ise başta devlet başkanıdır. Yarışlar, atları cihada hazır halde tutacaktır. At yarışlarında iki tarafın ödül koyması halinde ise kumar sayılmış, caiz görülmemiştir.⁷⁸

At yarışlarının caiz olabilmesi için; üzerine akit yapılan hayvanın/makudun aleyhin at, katır ve eşek gibi savaş aracı bir hayvan olması, mesafenin, yani başlangıç ve bitiş noktasının bilinmesi, yarışmacıların ve yarışacak hayvanların belirli olması, her

⁷³ Sfouy, *Ahkâmü'l-hayl fi's-şeriatü'l-İslâmiyye*, 134.

⁷⁴ Bıyıklı, *Türklerde At Kültürü*, 406; Durmuş, "Türk Kültür Çevresinde At", 4.

⁷⁵ Tirmizî, "Cihâd", 22; Ebu Dâvûd, "Cihâd", 15.

⁷⁶ Cengiz, "Hz. Muhammed'in Atları", 567-568.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/298 (No: 3756).

⁷⁸ Salim Ögüt, "At", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/32.

yarışmacının kazanabilme imkânının bulunması, bedelin/ödülün bilinmesi gibi şartlar aranmıştır. Aynı zamanda müsabakaya katılanlardan birinin bedel/ödül koyması gerekmektedir. Eğer iki yarışçı birden ödül koyarsa ivazlı müsabaka kumar sayılabilir. Bu takdirde yarışa; kazandığında ödül alacak, kaybettiğinde ise maddi zarara uğramayacak üçüncü bir kişinin katılması, üçüncü kişinin diğer iki kişiye binicilik ve yarıştığı hayvan bakımından denk olması gibi şartlar aranmıştır. Bu şartlardan birisi ihlal edildiğinde at yarışı batıl duruma gelmektedir.⁷⁹

At yarışlarının kumara alet edilmemek şartıyla caiz olduğu anlaşılmaktadır. Kumara alet edildiğinde ise böyle bir yarışa katılmak caiz olmayacaktır. At yarışlarının caiz görülmesinin bir sebebi olan cihada hazırlık günümüzde pek mevcut değildir. Ancak spor maksatlı at yarışları her zaman yapılabilir.

7. Evcil At, Yabani At

Genelde hayvanların etlerinin hükmü konusunda evcil veya yabani olması arasında fark bulunmamaktadır. Ancak bazı hayvanların evcil olanı ile yabani olanının hükümlerinde farklılık olabilmektedir. Örnek olarak eşeğin evcil olması durumunda eti helal sayılmazken yabani eşeğin etinin helal olduğu ifade edilmiştir. Buna sebep olarak evcil eşeğin etinin helal olmaması hakkında hüküm bulunduğu, yabani eşeğin etinin yenilmesi hakkında ise yasaklayıcı bir hüküm bulunmadığı ifade edilmiştir.⁸⁰

Daha önce ifade edildiği gibi yabani olan atı ilk defa Türkler evcilleştirmiştir. Günümüzde atın evcili olduğu gibi yabanisi de vardır. Ülkemizde “yılkı atı” denen atlar, dağlarda yabani olarak yaşamaktadır. Bu atlar yaşlanan evcil atların doğaya salınmasıyla çoğalmıştır.⁸¹ Fıkıh kaynaklarında atın evcil veya yabani olması durumunda hükmü ile ilgili farklı bir görüşe rastlanmamaktadır. Burada at hakkındaki fıkhî hükümlerin evcil olanı ile yabani olanının aynı hükmü taşıdığı söylenebilir.

8. Atın Ganimetteki Payı

Kazanılan savaşların sonucunda düşmandan alınan ganimetler, taksim edilmektedir. Bu taksimatta yaya ile süvarilere verilen ganimet farklı olmaktadır. Buradan hayvanlara ganimetten pay verildiği anlaşılmaktadır. İbn Abbas (r.a.) Bedir Savaşı'nda

⁷⁹ Hacı Mehmet Günay, “Müsabaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/63-65.

⁸⁰ Serahsî, *Mebûât*, 11/233.

⁸¹ Hacılar Kaymakamlığı, “Yılkı atları” (Erişim 16 Mart 2025). Yılkı Atları, doğada özgür bir şekilde dolaşan yabanileşmiş atlardır. Bu atlar daha önceden buldukları civardaki insanlar tarafından yaşlandıkları ve hizmetlerini tamamladıkları için doğaya salınmış olan atlardır. Özgürlüğüne bu şekilde kavuşan atlar birbirleriyle çiftleşip çoğalmışlar ve yabanileşmişlerdir.

Peygamberimizin (s.a.v.) atlıya iki, piyadeye bir pay verdiğini rivayet etmiştir. Bedir Savaşı'nda Müslümanların iki tane atı ve yetmiş tane devesi vardı. Buradan sadece ata pay verildiği, başka hayvana pay verilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü atın düşmanın kalbine saldırdığı korku başka hayvanda bulunmamaktadır.⁸²

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye göre, savaşta alınan ganimetten atlıya iki yayaya bir pay verileceği rivayet olunmuştur. Bu, Irak fakihlerinin görüşü olarak ifade edilmiştir. İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî'ye göre ise atlıya üç pay verileceği, bunun Şam ve Hicaz fakihlerinin görüşü olduğu vurgulanmıştır. Bu üç payın birisinin at sahibi için, ikisinin atı için olduğu nakledilmiştir. Buna gerekçe olarak da delillerin yanında bir atın bakım giderinin bir askerın giderinden daha çok olacağı, belirlenecek hakkın da gider ölçüsünde olması gerektiği söylenmiştir.⁸³ Ebû Hanîfe'nin delili ise Abdullah b. Ömer (r.a.) tarafından Resûlullah'ın (s.a.v.) atlıya biri kendisi, biri atı için olmak üzere iki pay verdiğini rivayetidir.⁸⁴

İmam Mâlik savaşta ganimetten atlı kimseye bir pay, at için ise iki pay verilmesi gerektiğini söylemiştir. Ganimetten hayvanlara sadece at için hisse verileceği, onun dışındaki hayvanlar için takdir edilen bir payın bilinmediği haber verilmiştir.⁸⁵

Görüldüğü gibi ganimetlerden atın payı olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bütün fakihlere göre savaşa katılan atın ganimetten payı vardır. İhtilaf, atın payının ne kadar olduğu ile ilgilidir. Bazı fakihlere göre atın payı ile at sahibinin birer payı olarak eşit bir taksim yapılması gerektiği, bazı fakihlere göre ise ata iki pay, sahibine bir pay olarak taksim yapılacağı görüşü benimsenmiştir. Burada Ebû Hanîfe'nin görüşünün tercih edilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Çünkü ata bir pay verilmesi kesindir. Daha fazlası ihtilafıdır. Kesin olanı tercih etmek uygun görülebilir. Yine aklen bir atın insandan üstün görülmesi hatta eşit görülmesi kıyasa göre doğru değildir. Ata pay verilmesi kıyasa aykırı olarak delile binaen istihânen kabul edilmiştir. Atın masrafının çok olduğunu söylemek tam bir gerekçe olamaz. Deve, katır ve eşeklerin masrafı olduğu halde onlara pay verilmemektedir. Atın yiyeceği ot, insanın yiyeceği ekmek ve ettir. At savaşın aracıdır. İnsan olmadan savaşması mümkün değildir.⁸⁶ Bu gibi gerekçelerle atın payının bir, sahibinin payının bir olması görüşü daha kuvvetli sayılabilir.

⁸² Serahsî, *Mebûsât*, 10/20.

⁸³ Serahsî, *Mebûsât*, 10/41.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/152; Tirmizî, "Siyer", 6.

⁸⁵ Sahnûn, *el-Müdevenetü'l-kübrâ*, 3/32-33.

⁸⁶ Serahsî, *Mebûsât*, 10/41-42.

9. Atın Kurban Edilmesi

İslâm hukukunda kurbanlık hayvanlar tespit edilmiştir. Bunlar en'âm denilen hayvanlardır. Deve, sığır ve koyun olarak üç cins hayvandır. Manda sığır cinsine dahildir. Keçi de koyun cinsine dahildir. Böylece beş sınıf hayvan kurban olmaktadır. Bunların dışında başka bir hayvan kurban olmaz.⁸⁷ Kurban edilecek hayvanlarla ilgili geniş bilgiler fıkıh kitaplarında mevcuttur. Burada konumuz kurban olmadığı için izahlar atın kurban olup olmaması ile ilgili olacaktır.

Atın kurban olması öncelikle Türklerde görülmektedir. Atı ilk defa evcilleştiren Türkler atın etini yemiş, sütünü içmiş ve kendisini kurban etmiştir.⁸⁸ Atın Türkler tarafından kurban edilmesi, İslâmiyet'in geliştiren öncedir. Türkler Müslüman olduktan sonra İslâm'ın kurallarına göre bir hayat tarzı benimsemiştir. Dolayısıyla artık atın Türkler tarafından kurban edilmediği anlaşılmaktadır. Günümüzde de atın Türkler tarafından kurban olarak kesilmediği malumdur.

Hz. Süleyman'ın da atları kurban ettiği rivayet edilmektedir. Sâd suresinde Süleyman Aleyhisselam akşama doğru kendisine alımlı, soylu koşu atları getirildiğinde kendisi, atları Allah Teâlâ sevdiği için sevdiğini ifade etmiştir.⁸⁹ Bu âyet-i kerîme'nin izahında bazı tefsirlerde, bu atları Hz. Süleyman'ın kurban ettiği yazılmaktadır. Bu kurban ediliş, atların savaşa katılması olarak da açıklanmıştır.⁹⁰

Atın kurban olmasıyla ilgili olarak Türklerin eski çağlarda atı kültürleriyle bağlantılı olarak kurban ettikleri söylenebilir. Süleyman Aleyhisselam'ın atları kurban etmesi bizden önceki şeriatlarla ilgili olmaktadır. Önceki şeriatlarda olan uygulama bize emredilmedikçe bizi bağlayıcı olmamaktadır. Dolayısıyla İslâm hukukunda at kurbanlık hayvanlardan olmayıp herhangi bir şekilde kurban olarak kesilmesi söz konusu değildir.

10. Günümüzde At

Günümüzde at, motorlu vasıtaların yaygınlaşmasıyla yük taşımak ve binek olarak kullanılmaktan büyük oranda kurtulmuştur. Tarih boyunca savaşlarda kullanılan at artık savaşlarda pek kullanılmaz olmuştur. Ordu ve polis tarafından sembolik de olsa atlı birlikler oluşturulabilmektedir. Diğer yünden at çiftlikleri kurulup bu çiftliklerde

⁸⁷ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtaşar* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1966), 47, 163.

⁸⁸ Bıyıklı, *Türklerde At Kültürü*, 405.

⁸⁹ es-Sâd 38/31-32.

⁹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 6/4096-4097.

çocuklar ata bindirilmekte, engelli bireylerin bazı hastalıklarının tedavisinde de rehabilite amacıyla kullanılmaktadır.⁹¹

At eti ülkemizde yaygın olarak tüketilen bir et değildir. Zaten at kesimi ve etinin satımı yasaktır. Amerika'nın bazı eyaletlerinde de at eti yasaktır. Ancak, Fransa, Belçika, Almanya ve İtalya gibi farklı Avrupa ülkelerinde tüketildiği ifade edilmektedir. Kasaplık olarak beslenen atlar, uzmanlaşmış kasaplarda satışa sunulmaktadır. Bunun dışında Meksika, Kazakistan, Kırgızistan ve Moğolistan da at eti yiyen ülkeler arasında yer almaktadır. At eti, yüksek besin değerine sahip olduğu için bu ülkelerde, sığır etine göre daha pahalı fiyatlardan satılmaktadır. Özbekler ise at etinin iyisini misafirlerine ikram etmektedir.⁹²

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Türk Gıda Kodeksine baktığımız zaman kırmızı et tebliği (tebliğ no: 2007/35) madde 4, fıkra 3) Diğer kasaplık hayvanlar: Domuz, yaban domuzu, at ve tavşanı, ifade ederken⁹³ (tebliğ no: 2018/52) 4. Maddesinin b) fıkrasında Büyükbaş hayvan: Sığır, manda ve deveyi, ifade eder⁹⁴ şeklinde değiştirildiği, önceki tebliğde kasaplık et sınıfında zikredilen atın kasaplık et olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. Mezbahanelerde at kesimine izin verilmediği, at etinin satışına müsaade edilmediği anlaşılmaktadır.

At sütünün mayalanmasıyla elde edilen kımız tüketimi de ülkemizde yaygın değildir. Ancak bazı at çiftliklerinde üretilen kımız, yerinde içildiği gibi internet ortamında satılmaktadır. Buradan kımız üretim, satım ve tüketiminde bir yasak olmadığı anlaşılmaktadır. Kımız üretenlerle yaptığımız görüşmelerde kımızın taze olarak üretildiği ve satıldığı, şifa amacıyla tüketildiği, alkollü sayılmadığı ifade edilmektedir. Kazakistan, Kırgızistan gibi ülkelerde kımız tüketiminin yaygın olduğu bilinmektedir. Ülkemizde at çiftliği kuran ve kımız üretenlerin de bu ülke vatandaşları olduğu görülmektedir.⁹⁵

Günümüzde at hakkındaki en büyük tartışmalardan birisi gıdaların tahlillerinde, özellikle sucuklarda at ve eşek eti çıkmasıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı gıdalarda hile yapan firma ve markaları ilan ve ifşa etmektedir.⁹⁶ Aynı şekilde bazı Avrupa ülkelerinde

⁹¹ Atla terapi, "Atla terapi merkezi" (Erişim 12 Nisan 2025).

⁹² Lezzet, "At eti yenir mi?" (Erişim 11 Şubat 2025).

⁹³ Türk Gıda Kodeksi Mekanik Olarak Ayrılmış Kırmızı Et Tebliği, *Resmî Gazete* 26602 (3 Ağustos 2007), Tebliğ No: 2007/35, md. 4/3.

⁹⁴ Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları ve Et Ürünleri Tebliği, *Resmî Gazete* 30670 (29 Ocak 2019), Tebliğ No: 2018/52, md. 4/b.

⁹⁵ Kımız çiftliği, "Alaş kımız çiftliği" (Erişim 7 Şubat 2025).

⁹⁶ Onedio, "Bakanlık at eti ve eşek eti kullanan markaları ifşa etti" (Erişim 26 Mart 2025).

de gıdalarda at eti çıkması haberlere konu olmaktadır. Bunun sebebinin atın kasaplık hayvan olarak sayılmaması olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷

Diğer yönden bugün at, yarışlarda kullanılarak müşterek bahis ile kumara alet edilmektedir. Önceden alınan bahis biletleri doldurularak yarışacak atlar bahse girmektedir. Yapılan yarış sonrası atların puanlarına göre kazanç elde edilmekte veya kaybedilmektedir.⁹⁸ Bu durum kumar olup İslâm dininde kesin olarak yasaklanmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada at ile ilgili fıkhi hükümler ele alınmıştır. At etinin hükmü, atın zekâtı, artığının hükmü, ganimetteki payı, at yarışları gibi konular incelenmiştir. Fıkıhta at hakkında çok farklı içtihatlar olduğu görülmüştür.

Fıkıh kitaplarında farklı bölümlerde bulunan at ile ilgili hükümler bu çalışmada topluca sunulmaya çalışılmıştır. Dört mezhebin görüşleri değerlendirilmeye gayret edilmiştir. Bir hayvan hakkında bu kadar hüküm bulunması fıkıh eserlerinin zenginliğini ortaya koymaktadır. Çalışmada ele alınan at ile ilgili her bölümün daha derinlemesine bir araştırma konusu olabileceği anlaşılmıştır. Fıkıh kaynaklarında bulunan konu ve hükümlerin bazıları asırların geçmesi, şartların değişmesiyle etkisi azalmaktadır. Bazısı artmakta, bazıları ise aynen devam etmektedir. At ile ilgili hükümlere bakıldığında savaş aleti olarak kullanılması azalmıştır. Dolayısıyla ganimetten pay alması gibi hükümlerin uygulama alanı daralmıştır. Atın eti, sütü, kırmızı hakkındaki hükümlerin devam ettiği söylenebilir. Ticari olarak değeri eskiden olduğu gibi bugün de vardır. Yarış atlarının ticari değerinin daha da arttığı ifade edilebilir. Deve, sığır, koyun, keçi, katır, merkep gibi hayvanların hükümlerinin de çalışma konusu olabileceği ortaya çıkmıştır.

İslâm hukukunda at ile ilgili birçok hükmün mevcut olduğu, en çok ihtilafın at etinin hükmü hakkında meydana geldiği müşahede edilmiştir. İmam Ebû Hanîfe at etini, hakkındaki delillere dayanarak mekruh görmüştür. Bu mekruhluk hükmünü tahrîmen mekruh olarak anlayanlar da olmuş, tenzihen mekruh olarak anlayanlar da olmuştur. İmameyn, İmam Şâfiî ve daha birçok müçtehit, at etini helal saymıştır. At etinin hükmü hakkında en farklı görüşlerin Mâlikî mezhebinde olduğu anlaşılmıştır. İmam Mâlik'ten at etinin mekruh olduğuna, haram olduğuna dair farklı rivayetler gelmiştir. Bu farklı hükümlerin at hakkındaki farklı delillerin olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Mezheplerin vardığı hükümlerde dayandıkları delillerin aynı olduğu, rivayetlerin

⁹⁷ Haberler, "Bakanlık listeyi yeniledi işte sucuğa at ve eşek eti karıştıran firmalar" (Erişim 11 Şubat 2025).

⁹⁸ Lexpera, "At yarışları Müşterek Bahisler Yönetmeliği" (Erişim 12 Mart 2025).

kuvvetli veya zayıf yönlerinin değerlendirildiği, metotlardaki farklılığın hükümlerde farklılığa yol açtığı görülmüştür.

Atın zekâtı hakkında da farklı içtihatlar vardır. Bazı müçtehitler at için zekât yoktur derken bazı müçtehitler belli şartlarda atın zekâtı olduğunu ifade etmiştir. Buna göre atın zekâta tabi olması için erkekli dişili olması, yani üreme maksatlı olması, senenin yarısından fazlasını otlayarak geçirmesi gibi kriterler aranmıştır. Bu atlardan her bir at için bir dinar veya kıymeti hesaplanarak kırkta bir zekât verileceği içtihadında bulunulmuştur. Ticareti yapılan atlar da ticaret malı kabul edilerek zekâtının verileceği ifade edilmiştir.

Atın artığı eti yenen hayvanların artığı gibi kabul edilmiş, genelde temiz sayılmıştır. Atın sütü de helâl görülmüştür. Ancak İmam Ebû Hanîfe'den mekruh olduğuna dair bir rivayet gelmiştir. At sütünden yapılan kıymızın taze olarak tüketilmesi, bekletilmemesi, alkol oluşmaması ve eğlence maksadı olmaması durumunda helallik açısından bir şüphe taşımayacağı görülmüştür. Ancak kıymız uzun süre bekler, alkol oluşur ve eğlence maksadıyla içilirse helal olmayacağı anlaşılmıştır.

At, savaşlarda kullanıldığı zaman ganimetten sahibine attan dolayı da bir pay verileceği ifade edilmiştir. Asker için bir pay, at için de bir pay tayin edilmiştir. At için iki pay verilmesi gerektiğini söyleyen müçtehitler de olmuştur. Atın payı olarak bir kişi için en fazla iki ata ganimetten pay verilebileceği hükmü benimsenmiştir. Ata ganimetlerden hisse verilmesi savaşlarda atın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Savaşa hazırlık ve spor maksadıyla kumara alet etmemek şartıyla at yarışlarına cevaz verilmiştir. Bu yarışlarda ödül verilebileceği de anlaşılmıştır. Ancak karşılıklı olarak kumara girecek şekilde veya bahis oynayarak yapılan at yarışları caiz görülmemiştir.

Günümüzde atın binek ve yük taşıma aracı olarak kullanılması azalmıştır. Motorlu taşıtların yaygınlaşmasının bunda etkisi büyük olmuştur. Savaşlarda da atın etkisi pek kalmamıştır. Günümüzde atın kumar sayılan yarışlara alet edildiği görülmektedir. Bu kesinlikle caiz olmamaktadır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Atla terapi. “Atla terapi merkezi”. Erişim 12 Nisan 2025. <https://atlaterapi.tjk.org/>
- At sütü. “At bilimleri dergisi”. Erişim, 28 Mart 2025. <https://www.atbilimleridergisi.com.tr/at-sutu/>
- Bıyıklı, Mustafa. “Türklerde At Kültürü ve Türk Mitolojisinde Atın Yeri ve Önemi”. Lefkoşa *TRNC: International Congress on Afro- Eurasian Research V*. Lefkoşa: 2019.
- Boran, Mustafa. *Yiyecek ve İçeceklerimizde Helâl Haram Ölçüleri*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi‘u’s-şâhîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Büyük Türk Sözlüğü. İstanbul: Hayat Yayınları ts.
- Cengiz, Ercan. “Hz. Muhammed’in Atları”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28 (2021), 559-578.
- Dal, Sevgi. “Uygurların At Konulu Atasözleri”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 14 (2019), 99-110.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”. Erişim 28 Mart 2025. <https://kurul.diyamet.gov.tr>
- Din İşleri Yüksel Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Durmuş, İlhami. “Türk Kültür Çevresinde At”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2021), 1-12.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İşhâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Elgün, Âdem. “Alkollü İçkiler ve Gıdalarda Alkol”. 1. *Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi*. Ankara: www.helalvesaglikli.org 2011.
- Elgün, Âdem. Alkollü içkiler ve gıdalarda alkol, *TSE Standart Dergisi Helal Gıda*. Ankara: Korza Yayıncılık, 2013.
- Erturhan, Sabri. “Fıkhi Açıdan At Eti”. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2007), 143-160.
- Günay, Hacı Mehmet. “Müsabaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/63-65. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Günenç, Halil. *Büyük Şafî İlmihali*. İstanbul: İlim Yayınları, 1988.

- Haberler. “Bakanlık listeyi yeniledi işte sucuğa at ve eşek eti karıştıran firmalar”. Erişim 11 Şubat 2025. <https://www.haberler.com/saglik/bakanlik-listeyi-yeniledi-iste-sucuga-at-ve-esek-18361958-haberi/>
- Hacılar Kaymakamlığı. “Yılkı atları”. Erişim 16 Mart 2025. <http://www.hacilar.gov.tr/yilki-atlar>
- Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd (ö. 800/1398). *el-Cevheretü'n-neyyire*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1978, I-II.
- Halaçoğlu, Yusuf. “At (İslâmî Devir)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/28-30. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*. Beyrut: Dâru İhyâ'î-t-türasi'l-Arabî, 1987.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme. *el-Muğnî*. Riyad: Dâru Alemlî Kütüb, 3. Basım 1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Kâfî*. b.y: Hecr yayınevi, 1/27-28.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. b.y: Dâru'l-marife, 6. Basım, 1982.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995.
- Kafesoğlu, İbrahim, “At”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/26-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- Keskin, Mehmet. *Şafii Fıkhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım 2018.
- Kımız çiftliği. “Alaş kımız çiftliği”. Erişim 7 Şubat 2025. <http://kimizciftligi.com/>
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Muhtaşar*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1966.
- Lexpera. “At yarışları Müşterek Bahisler Yönetmeliği”. Erişim 12 Mart 2025. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonetmelikler/at-yarisleri-musterek-bahisler-yonetmeligi>
- Lezzet. “At eti yenir mi?”. Erişim 11 Şubat 2025. <https://www.lezzet.com.tr/lezzetten-haberler/at-eti-yenir-mi>

- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. İstanbul: Pamuk Yayınları, 1989.
- Molla Hüsrev, Mevlânâ el-Kâdî Muhammed b. Ferâmûz. *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerh-i Gureri'l-Ahkâm*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1979.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Onedio. "Bakanlık at eti ve eşek eti kullanan markaları ifşa etti". Erişim 26 Mart 2025. <https://onedio.com/haber/bakanlik-at-eti-ve-esek-eti-kullanan-markalari-ifsa-etti-tereyaginda-mantar-ilaci-tespit-edildi-1281791>
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ûm*. El-Mensûra: Dâru'l-vefâ, 2001.
- Şimşek, Harun. *Alkol İçeren Yiyecek ve İçecekler*. İstanbul: Lemi Yayınları, 2012.
- eş-Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzî'l-Minhâc*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî et-Tahtâvî. *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh*, İstanbul: Eda Neşriyat, 1991.
- Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği Resmî Gazete: 16.02.2009-27143, Tebliğ No: 2009/25. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/08/20070803-6.htm>
- Türk Gıda Kodeksi Mekanik Olarak Ayrılmış Kırmızı Et Tebliği. Resmî Gazete 26602 (3 Ağustos 2007). Erişim 17 Nisan 2025. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190129-4.htm>
- Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları ve Et Ürünleri Tebliği. Resmî Gazete 30670 (29 Ocak 2019). Erişim 17 Nisan 2025.
- Öğüt, Salim, "At". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/32. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. Mısır: Matbaatü's-saâde, 1323.
- Sfoury, Nimer Omar Ahmad. *Ahkâmü'l-Hayl fi'ş-şerîati'l-İslâmiyye*. Nablus: El- Necah El - Vataniyye Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Yazar, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.